

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 198 КК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF THE QUALIFICATION OF THE CRIMINAL OFFENSE PROVIDED FOR IN ARTICLE 198 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Стеценко І.М., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

Стаття присвячена встановленню та з'ясуванню особливостей кваліфікації придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом в умовах воєнного стану, що відіграє важливу роль у кримінально-правовому регулюванні суспільних відносин у цій сфері та сприяє ефективній реалізації покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

У роботі дано належну правову оцінку елементам складу злочину, що характеризують вказане суспільно небезпечне діяння та особу, яка його вчинила з урахуванням умов воєнного стану, що, в свою чергу, має важливе значення для забезпечення належної правової оцінки цього кримінально протиправного діяння. Зазначено, що урахування в умовах воєнного стану особливостей кваліфікації придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, залежить від стану законодавчого регулювання протидії таким діям, а також від практики застосування кримінально-правової норми судовими та правоохоронними органами.

З врахуванням військової агресії проти України висвітлено особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з придбанням, отриманням, зберіганням чи збутом майна, одержаного кримінально протиправним шляхом та призначення покарання за їх вчинення в умовах воєнного стану.

Висвітлено питання проблем реформування інституту кримінальної відповідальності за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, розроблені та запропоновані основні критерії розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 198 та 209 КК України. Зокрема, з'ясовано, що прогалини у законодавстві ускладнюють розмежування цих правопорушень, що негативно позначається на практиці застосування норм права правозастосовними органами. Доведено, що критеріями розмежування цих кримінальних правопорушень є ознаки, що характеризують елементи складу злочину, а саме: суспільні відносини, яким заподіюється шкоди, предмет правопорушення; дії, які утворюють аналізоване кримінальне правопорушення; момент закінчення правопорушення; суворість та вид стягнень, що накладаються.

Зроблено висновок, що правильна кваліфікація кримінального правопорушення, передбаченого ст. 198 КК України, сприятиме уникненню суперечностей та неточностей при застосуванні норм кримінального законодавства, а також забезпечуватиме принцип неможливості подвійного інкримінування особі одних і тих же діянь.

Ключові слова: майно, одержане кримінально протиправним шляхом, кваліфікація кримінальних правопорушень, відносини власності, придбання майна, отримання майна, зберігання майна, збут майна, критерії розмежування, умови воєнного стану.

The article is devoted to the establishment and clarification of the features of the qualifications for the acquisition, receipt, storage or sale of property obtained by criminally illegal means in the conditions of martial law, which plays an important role in the criminal-legal regulation of social relations in this area and contributes to the effective implementation of the punishment for the committed criminal offense.

The work provides a proper legal assessment of the elements of the crime that characterize the specified socially dangerous act and the person who committed it, taking into account the conditions of martial law, which, in turn, is important for ensuring a proper legal assessment of this criminally illegal act. It is noted that taking into account the features of the qualifications for the acquisition, receipt, storage or sale of property obtained by criminal illegal means in the conditions of martial law depends on the state of legislative regulation of countermeasures to such actions, as well as on the practice of applying criminal law norms by judicial and law enforcement agencies.

Taking into account the military aggression against Ukraine, the peculiarities of the qualification of criminal offenses related to the acquisition, receipt, storage or sale of property obtained by criminal illegal means and the punishment for their commission under martial law are highlighted.

The problem of reforming the institution of criminal responsibility for the acquisition, receipt, storage or sale of property obtained by criminal illegal means is highlighted, the main criteria for distinguishing criminal offenses provided for in Art. 198 and 209 of the Criminal Code of Ukraine. In particular, it was found that gaps in the legislation make it difficult to distinguish between these offenses, which negatively affects the practice of applying the law by law enforcement agencies. It has been proven that the criteria for distinguishing these criminal offenses are the signs that characterize the elements of the crime, namely: social relations that are harmed, the subject of the offense; actions that constitute the analyzed criminal offense; the moment of the end of the offense; severity and type of penalties imposed.

It was concluded that the correct qualification of the criminal offense provided for in Art. 198 of the Criminal Code of Ukraine, will help to avoid inconsistencies and inaccuracies in the application of the norms of criminal legislation, and will also ensure the principle of the impossibility of double incrimination of a person for the same acts.

Key words: property obtained by criminal illegal means, qualification of criminal offenses, property relations, acquisition of property, receipt of property, storage of property, sale of property, criteria for demarcation, conditions of martial law.

На сьогодні питання викрадення та подальшого збуту чужого майна є актуальним, адже українці зіштовхнулися з проблемою збереження свого майна під час війни. З перших днів війни в Україні з'явилися порушники, які користуються важкою ситуацією в окремих районах України та в країні загалом. Вони намагаються неправомірно заволодіти майном громадян в зруйнованих містах та селищах, у залишених будинках та квартирах або ж незаконно заволодіти майном, що завезено як гуманітарна допомога. Трапляються випадки, коли зловмисники розкрадають майно жителів міст, які покинули місце свого проживання, рятуючись від обстрілів та бомбардувань або в той час, коли власники майна перебувають в бомбосховищах.

Таких людей, як правило, ловлять і заарештовують. Спочатку масштаби цих правопорушень були в основному невеликими. Зловмисники користувалися ситуацією і намагалися виносити з магазинів продукти та дрібну техніку. Однак, останнім часом такі випадки стали часто фіксуватися як у раніше звільнених районах Київської та Чернігівської областей, так і в наразі деокупованих регіонах на сході та півдні України. Правопорушники користуються ситуацією і виносять цінні речі не тільки зі зруйнованих магазинів і супермаркетів, а й з квартир українських громадян. І навіть кількість поліції, військових і спецслужб, які займаються розмінуванням цих територій таких осіб не зупиняє.

Потрібно розуміти, що переважна більшість викрадень та привласнень чужого майна відбувається для подальшого

його збуту. І тут основну увагу потрібно приділити особливостям притягнення до кримінальної відповідальності за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом. Особи, які вчиняють такі дії підлягають відповідальності за ст. 198 КК України.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження питань, пов'язаних з реалізацією кримінальної відповідальності за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, доволі широко здійснювалося в науці кримінального права, зокрема в контексті робіт, які стосуються особливостей кваліфікації злочинів проти власності. У сучасний період значний внесок у становлення та розвиток окремих теоретичних поглядів щодо окресленої проблематики зробили такі вчені, як: П. П. Андрушко, Д. П. Альошин, Н. О. Антонюк, В. Д. Базилевич, М. І. Бажанов, В. С. Батиргарєєва, Ю. В. Баулін, А. С. Беніцький, П. С. Берзін, В. І. Борисов, Л. П. Брич, І. А. Варгилицька, Б. І. Газдайка-Василишин, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, І. В. Клиничук, М. Й Коржанський, М. І. Мельник, А. В. Савченко, О. В. Смаглюк, В. В. Сташис, М. І. Панов, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, О. В. Чус, А. Ю. Швець та ін. Варто зазначити, що в їхніх працях питання кримінально-правової охорони власності розглянуто без урахування сучасних соціально-політичних, економічних змін у суспільстві в політико-правовому аспекті, тому багато з них залишилися поза увагою науковців.

Метою статті є дослідження особливостей кваліфікації придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом в умовах воєнного стану задля підвищення ефективності протидії таким кримінальним правопорушенням у державі.

З метою підвищення ефективності протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з розкраданням чужого майна, на початку березня 2022 року президент України Володимир Зеленський підписав закон про посилення покарання за мародерство та державну зраду – Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [1].

Відразу потрібно звернути увагу, що у межах українського кримінального законодавства мародерство – військове правопорушення, суть якого полягає у викраденні на полі бою речей поранених чи вбитих. Проте новий закон посилює покарання не тільки за привласнення на полі бою майна поранених та вбитих (мародерство), а ще й за використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи, адже зміни до Кримінального кодексу України торкнулися й складу кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання), 191 (заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем). Ці кримінальні правопорушення доповнилися кваліфікуючою ознакою – вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Тому відтепер за вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану відповідальність стала жорсткішою:

за крадіжку (таємне викрадення чужого майна) – порушнику загрожує позбавлення волі на строк від 5 до 8 років;

за грабіж (відкрите викрадення чужого майна) – строк від 7 до 10 років;

за розбій (напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства) – злочинцю загрожує не лише позбавлення волі на строк від 8 до 15 років, а ще й конфіскація майна;

за вимагання (вимогу передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру

з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці) – покарання становитиме: позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з конфіскацією майна;

за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, – не тільки позбавлення волі на строк від 5 до 8 років, а ще й позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

Крім того, у ці часи мародерство та інші кримінальні правопорушення на території України активно вчиняють російські військові, грабуючи магазини та домівки людей. Згідно з нашим законодавством, за кримінальні правопорушення, вчинені на території України, іноземні громадяни несуть кримінальну відповідальність в Україні.

У контексті того, що переважна більшість викрадень та привласнень чужого майна відбувається для подальшого збуту такого майна, важливе значення має встановлення особливостей кваліфікації та притягнення до кримінальної відповідальності за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, тобто, кримінального правопорушення, передбаченого ст. 198 КК України.

Загалом, заборона придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, є кримінально-правовим заходом, який не дає можливості особі, яка попередньо вчинила кримінальне правопорушення реалізувати злочинно здобуте.

Між тим, ознаки використання майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, містяться в таких кримінальних правопорушеннях, як придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом (ст. 198 КК України), легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України), використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306 КК України) та ін. [2, с. 287].

Український законодавець норму, яка передбачає відповідальність за придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом (ст. 198 КК України), розмістив у розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності». Відтак, особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення з корисливих мотивів, має за основну мету саме збагачення. А вже обсяги цього збагачення залежать від обсягів викраденого. Між тим, перед усіма такими правопорушниками постає питання збуту викраденого. Одні правопорушники вирішують його власними силами, другі залучають інших осіб – тих, хто заздалегідь обіцяв придбати або збути таке майно; або тих, хто робить це, заздалегідь не обіцяючи, тобто причетних осіб.

Основним безпосереднім об'єктом придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, є суспільні відносини у сфері законного порядку розподілу та перерозподілу майна, а додатковим об'єктом – є суспільні відносини у сфері правосуддя, громадського порядку та безпеки тощо.

Адже, вчиняючи придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, особа створює умови, за яких утруднюється, а іноді зводиться нанівець діяльність правоохоронних органів з виявлення осіб, які вчинили предикатне кримінальне правопорушення, притягнення їх до юридичної відповідальності, а також з пошуку майна – предмета цього самого предикатного кримінального правопорушення;

ускладнюється або робиться неможливим його повернення законному власнику чи звернення в дохід держави.

Відповідальність за ст. 198 КК України настає за заздальгід не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 198 КК України має своїм об'єктом встановлений порядок придбання і відчуження майна, тобто реалізацію права власності. До предмета цього кримінального правопорушення відносять тільки те майно, яке отримано в результаті вчинення безпосередньо попередньо кримінального правопорушення. Дії, вказані у ст. 198 КК України, тягнуть кримінальну відповідальність за цією статтею КК України, лише за умови, що у вчиненому не вбачається ознак легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, тобто ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. У тому разі, коли придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, не призводять до його «відмивання», а продовжує залишатись у тіньовому обігу, вчинене потрібно кваліфікувати не за ст. 209, а за ст. 198 КК України [3, с. 132–133]. Із суб'єктивної сторони придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально-протиправним шляхом, має своїм наслідком фактичне втягнення злочинних доходів у побутовий і економічний оборот без приховування справжнього джерела походження такого майна, без надання володінню таким майном правомірному вигляду. З урахуванням того, що кримінальне правопорушення, описане у ст. 198 КК України, на законодавчому рівні розглядається як різновид причетності до кримінального правопорушення, його суб'єктом не визнається особа, яка будучи виконавцем або співучасником, вчинила кримінальне правопорушення, внаслідок якого одержується майно.

Таким чином, війна в Україні загострила суспільне неприйняття намірів отримати вигоду від горя інших, що є природним. Багато хто закликає карати мародерів «за законами воєнного часу». При цьому, мародерами називають тих, хто викрадає майно з приватних квартир, господарі яких були вимушені їх покинути, хто продає гуманітарну допомогу, підвищує ціни на продукти в магазинах або на оренду квартир, хто вилучає транспортні засоби без підстав, тощо.

Але поняття мародерства не є виключно моральною категорією, і його загальноприйняте в суспільстві тлумачення як будь-якого корисливого злочину під час війни не є коректним. Бо це поняття визначено у національному праві, а також регламентовано нормами Міжнародного гуманітарного права. Ми не знаємо, скільки будемо жити в умовах воєнного стану, але цей час особливо вимагає дотримання законів, як українських, так і міжнародних.

Висновки. Норма, що встановлює кримінальну відповідальність за придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом відіграє важливу роль у протидії злочинності в умовах воєнного стану. Незважаючи на подібність деяких структурних ознак цього складу кримінального правопорушення до кримінальних правопорушень, передбачених іншими нормами закону про кримінальну відповідальність, ототожнювати їх правовий зміст було б неправильно. Також необхідно зазначити, що правильна кваліфікація кримінального правопорушення, передбаченого ст. 198 КК України, має велике значення для розроблення чітких критеріїв розмежування цих кримінальних правопорушень і буде сприяти уникненню суперечностей та неточностей при застосуванні норм кримінального законодавства, а також допоможе у забезпеченні принципу неможливості подвійного інкримінування особі одних і тих же діянь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство. Закон України від 3 березня 2022 року № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення 05.09.2022).
2. Беніцький А. С. Відмежування придбання, зберігання та збуту майна, одержаного злочинним шляхом, від суміжних складів злочинів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 286–295.
3. Полторацький О. Б. Кримінально-правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Монографія. Луганськ: Промдрук, 2013. 360 с.